

Dr. Sonja Rutar

Spodbujanje participacije otrok v predšolski vzgoji in izobraževanju

Eden največjih pedagoških izzivov od sprejetja Konvencije o otrokovih pravicah (1989) je vprašanje, kako zagotoviti in spodbujati participacijo otrok v vzgoji in izobraževanju od predšolskega obdobja naprej. To zahteva zlasti spodbujanje razmisleka o praksah ter hkrati zagotavljanje ustreznega strokovnega znanja in podpore strokovnim delavcem v vrtcih.

Participacija otrok se začne z vzgojiteljevim/učiteljevim razmislekom o svoji vlogi v skupini (Kangas idr. 2016), zlasti z razmislekom o svojih vrednotah, poklicni identiteti, cilju izobraževanja (Korthagen, 2017) in razmislekom/odločitvijo o tem, kaj je pomembno v otrokovem življenju. Vendar ne moremo pričakovati bistvenih sprememb v delovanju vzgojitelja, če je, kot navaja Syslová (2019), refleksija omejena zgolj na njegovo samozavedanje in ni podprta s poglobljeno analizo ter če refleksija temelji zgolj na subjektivnih teorijah.

Namen prispevka je predstaviti rezultate raziskave, spoznanja o pomenu modela za spodbujanje otrokove participacije – pri zagotavljanju priložnosti za izražanje otrok – in ugotovitve o participaciji otrok v vrtcu na podlagi uvajanja *Modela spodbujanja participacije otrok v predšolski vzgoji*.

Glavni cilj *Modela spodbujanja participacije otrok v predšolski vzgoji* je vključiti otroke, vzgojitelje, starše in svetovalne delavce v predšolski vzgoji v participatorni pristop spodbujanja participacije otrok z njihovimi lastnimi refleksijami – kot nosilcev izboljšanja participacije otrok.

Razvoj modela je temeljil na analizi virov s področja spremljanja in zagotavljanja kakovosti v predšolski vzgoji (Laevers 2005; Marjanovič Umek in Fekonja 2005), spremljanja participacije (Lansdown 2000, 2001, 2005a, 2005b, 2006; Shier 2001) in spodbujanja otrokovih izraznih zmožnosti (Clark in Moss, 2001; Clark, McQuail in Moss, 2003; Clark, Kjærholt in Moss, 2005). Temelji na predpostavki, da višja raven kakovosti procesa predšolske vzgoje vodi k višji ravni participacije otrok v izobraževanju. Laevers (2005) trdi, da sta stopnja vključenosti otrok in njihovo dobro počutje v okoljih predšolske vzgoje kazalnika kakovosti.

Pri razvoju *Modela spodbujanja participacije otrok v predšolski vzgoji* smo želeli povezati: (1) proučevanje trenutnega stanja participacije otrok in kakovosti, (2) vključevanje glasu otrok s strategijami izražanja in poslušanja otrok v proces raziskovanja stanja ter (3) spodbujanje vzgojiteljev in svetovalnih delavcev k načrtovanju sprememb na podlagi njune vključenosti v proces raziskovanja. Pri tem smo ugotavljanje ravni participacije povezali s konceptom kakovosti, kjer je izhodišče ugotavljanja kakovosti dobro počutje in vključenost posameznega otroka (Laevers, 2005), glas otroka pa smo vključili v načrtovanje sprememb v ciklu profesionalnega razvoja in zagotavljanja participacije otrok.

Model je zasnovan kot proces akcijskega raziskovanja, v katerem sodelujejo otroci, vzgojitelji, svetovalni delavci in starši. Z različnimi oblikami učenja (samorefleksijo, opazovanjem stanja, analizo videoposnetkov, izjavami otrok in analizo pedagoških priprav/načrtovanj) vzgojiteljem omogoča raziskovanje lastne prakse, otrokom razmišljanje in izražanje, svetovalnim delavcem pa aktivno podporo strokovnim delavcem pri zagotavljanju participacije otrok.

Za ovrednotenje modela smo izvedli kvalitativno študijo, ki temelji na večperspektivnem participatornem pristopu spodbujanja participacije otrok. V testiranje modela za spodbujanje sodelovanja otrok v vzgojno-izobraževalnih ustanovah so bili vključeni svetovalni delavci/odgovorne osebe za strokovno podporo vzgojiteljem v vzgojno-izobraževalnih

ustanovah (n = 20), vzgojitelji (n = 20), ki so delali v skupini petletnih otrok, aktivno vključenih v testiranje modela – 20 otrok z visoko stopnjo dobrega počutja in vključenosti in 20 otrok z nizko stopnjo dobrega počutja in vključenosti (po Laeversu, 2005). Vključeni so bili tudi starši otrok z nizko stopnjo dobrega počutja in vključenosti (n = 20) in starši otrok z visoko stopnjo dobrega počutja in vključenosti (n = 20). Svetovalni delavci so bili vključeni v celoten proces izvajanja modela za spodbujanje participacije otrok v vzgoji, zato v tem članku predstavljamo spoznanja, ki smo jih pridobili na podlagi vprašalnika za svetovalne delavce iz zadnje faze preizkušanja modela. Podatki so bili obdelani po načelih kvalitativnega pedagoškega raziskovanja, z odprtim kodiranjem.

Po mnenju v raziskavo vključenih svetovalcev je model otrokom dal priložnost, da se izrazijo. Pri izvajanju modela so zaznali veliko pripravljenost otrok, da se izrazijo z različnimi načini izražanja (strategijami poslušanja), uporabljenimi v študiji, ko so otroci to priložnost dobili. Rezultati kažejo na dve temeljni sestavini modela: 1) zagotavljanje možnosti izražanja za otroke – tudi tiste, ki se redko ali še ne izražajo verbalno, in 2) zagotavljanje profesionalne refleksije, profesionalnega znanja in razvoja za zaposlene v predšolski vzgoji. Model omogoča otrokom izražanje – tudi otrokom z nižjo stopnjo vključenosti in dobrega počutja. To pomeni, da model sam izboljšuje kakovost vzgojno-izobraževalnega procesa, saj prisluhne otrokom in izboljša participacijo otrok že v samem procesu.

Ob preverjanju lastne prakse vzgojitelji in svetovalni delavci prav tako dobijo vpogled v vzgojno-izobraževalni proces z razmislekom, ki ga vodijo inštrumenti in dejavnosti, razvite v modelu za spodbujanje participacije. Poglobljena samorefleksija zmanjšuje izključno moč in avtoriteto zunanjih ekspertov ter povečuje sodelovanje praktikov pri soustvarjanju pomena participacije otrok in načina njenega izvajanja. Znanje in razumevanje pomena participacije se med procesom proučevanja participacije oblikuje s pomočjo vpogleda vseh, ki so vključeni v proces.

Svetovalni delavci so izpostavili, da sta izražanje in participacija otrok odvisna od njihovih razvojnih značilnosti, pa tudi od možnosti izražanja pobud v domačem okolju, učenja večšin sodelovanja ali dajanja pobud ter različnih potreb in interesov posameznih otrok za dajanje pobud.

Ugotavljamo, da je izražanje odvisno tudi od načrtovanih in organiziranih vzgojnih priložnosti za izražanje pobud. Otroci dajejo smiselne predloge za spremembe, ko imajo priložnost, da prevzamejo pobudo, obenem pa otroci z veseljem sodelujejo pri načrtovanju in vrednotenju procesa, kadar imajo to možnost. Po mnenju svetovalnih delavcev so otroci pri izražanju pobud pogosto prezrti, ravno tako načrtovanje pedagoškega procesa pogosto poteka brez otrok.

Menijo, da je treba zagotoviti skrbno in sistematično opazovanje otrok, priložnosti za izražanje ter spremljanje otrok in priložnosti za spremljanje dela strokovnih delavcev, da bi ugotovili raven vključenosti in dobrega počutja otrok ter participacije otrok pri sprejemanju odločitev. Hkrati pa so poudarili, da je treba otrokom omogočiti, da se izrazijo. Otroku, ki je prikrajšan za to možnost ali je bil zanj prikrajšan med socializacijo, si je ne more zagotoviti sam. Splošna ugotovitev je, da je priložnosti za participacijo otrok pri načrtovanju in samoevalvaciji še vedno veliko. Nazadnje ugotovitve svetovalnih delavcev kažejo, da na sposobnost izražanja otrok močno vpliva njihov temperament. Otrokom, ki se zaradi svojega temperamenta manj izražajo in dajejo manj pobud, je treba nuditi dodatno podporo pri izražanju.

Rezultati tudi kažejo, da je izražanje odvisno predvsem od načrtovanih in organiziranih pedagoških priložnosti. Otroci dajejo smiselne predloge za spremembe, kadar imajo možnost, da jih izrazijo. Otroci tudi z veseljem sodelujejo pri načrtovanju in vrednotenju procesa, kadar imajo za to priložnost. Pri dosedanjem izvajanju modela smo ugotovili, da je skupno

sodelovanje vzgojitelja in svetovalnega delavca kot raziskovalcev lastnega procesa ključno za zagotavljanje refleksije in razmisleka o spremembah v pedagoškem procesu. Pokazalo se je, da samoocenjevanje na podlagi trenutnega znanja ne omogoča sprememb. Prav tako samoevalvacija brez novega znanja in vpogleda ne omogoča vpogleda v perspektive različnih deležnikov. Ker model predvideva vključevanje svetovalnega delavca kot strokovne podpore pri izvajanju strokovne refleksije in spodbujanju participacije otrok v vzgoji in izobraževanju, predstavlja ustrezno teoretično podlago za izvajanje nalog svetovalnega delavca v VIZ, ki vključuje tudi podporo strokovnim delavcem in ravnateljem.

Vendar je treba opozoriti, da so svetovalni delavci, vključeni v študijo, modelu za spodbujanje sodelovanja otrok pripisali velik potencial za profesionalni razmislek, spremljanje in zagotavljanje kakovosti procesa in participacije otrok. Hkrati so poudarili, da se morajo otroci naučiti izražanja in da je zato treba organizirati in načrtovati priložnosti za participacijo v okoljih predšolske vzgoje.

Ugotovitve nas spodbujajo k poglobljenemu in sistematičnemu proučevanju pedagoškega procesa z empiričnim in participatornim pristopom, kar bi lahko spodbudilo proces profesionalnega razmisleka in načrtovanja sprememb, kar je značilno za *Model za spodbujanja participacije otrok v predšolski vzgoji in izobraževanju*. Ugotovitve raziskave kažejo, da bo v prihodnje treba: 1) zagotoviti priložnosti za izražanje in poslušanje otrok ter 2) zagotoviti organizirane in načrtovane priložnosti za razvijanje sposobnosti izražanja otrok. Za strokovne delavce pa bo treba zagotoviti vodene in načrtovane priložnosti za profesionalni razvoj in razmislek o zagotavljanju priložnosti za participacijo otrok v vzgoji.